

голови зшитки своїх творів та стару свитку, ліг, зложивши нахрест руки. Довго його чекали на вечерю. Сковорода не з'явився. Другого дня вранці до чаю також, до обіду також. Це здивувало господаря й він вирішив увійти до його кімнати, щоби розбудили його, але Сковорода лежав вже холодний, закостенілий».

Наукові розвідки Д.Багалія про Г.Сковороду високо оцінюють сучасні дослідники. В.В.Кравченко у своїй монографії «Д.И.Багалей. Научная, общественно-политическая деятельность» (Харьков, 1990) писав: «Немаловажно, що Д.І.Багалій зумів підійти до осмислення особи Г.С.Сковороди з позицій історизму. Попередня і сучасна Д.І.Багалію наукова традиція часто зображувала Г.С.Сковороду фігурою, яка стояла поза «стовповою дорогою» культурного розвитку, свого роду феноменом, що випадково виник на фоні загальної маси... На відміну від цих дослідників, Д.І.Багалій вірно вказав на генетичний зв'язок мандруючого філософа з народом, зі всією його культурою». Віддаючи належне видатному українському філософу Г.С.Сковороді, необхідно також згадати й іншого видатного вченого – академіка Дмитра Багалія, завдяки якому ми маємо можливість краще усвідомити і належно оцінити ту унікальну спадщину, яку залишив після себе славетний мислитель.

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ – ІСТОРИК І ПОЛІТИК

Серед багатьох забутих імен, які повертаються до нас, безперечно, є і постать В'ячеслава Липинського, якого справедливо вважають першим українським політологом і істориком, що здійснив науковий систематичний аналіз ряду складних категорій політичної науки, розробив власну концепцію історії української державності.

В'ячеслав Казимирович Липинський народився 5 квітня 1882 р. в селі Затурцях Володимирського повіту, на Волині, в родині шляхтича-дідача. Рід Липинських походив з Мазовії і переселився на Україну в XVIII ст. Липинські були римокатолицького віросповідання і польської національності. «Одним з найважливіших елементів політичної думки Вацлава Липинського було переконання, – відзначали польські дослідники Г.Дильонгова і М.Філіпович, – що шляхта, котра протягом століть проживала на українських землях, повинна перейняти українську культуру і свідомість, щоб стати однією з еліт українського народу і ототожнити себе з програмою створення незалежної української держави».

В'ячеслав Липинський вчився в гімназіях Житомира, Луцька та Києва. Після військової служби в кавалерії та університетських студій у Краківському університеті (історія, агрономія) та в Женеві (соціологія), він осів в успадкованому маєтку Русалівських Чагарах на Уманщині. Це було його основне місце проживання до початку Першої світової війни. І.Лисяк-Рудницький у біографічному нарисі «В'ячеслав Липинський» звернув увагу на причини охолодження відносин між Липинським і його родиною: «Заходи щодо українізації правобережної шляхти знаходили природний ґрунт у почутті територіального патріотизму, здавна розвиненого серед цієї верстви. Однак для широкого розгорнення цей рух потребував би часу. Безпосередній успіх зусиль Липинського був обмежений. З його тодішніх прихильників тривало зв'язали себе з українством тільки одиниці: Богдан Ярошевський, Людвік Сідлецький, Франціска Вольська і ще кілька осіб. Особливою особистістю і трагедією Липинського було те, що він не зміг повернути своїх найближчих: братів і дружини; згодом його єдина донька теж заявила себе, під впливом матері, полькою. Це привело до відчуження між Липинським і його сім'єю».

В 1908 р. Липинський поселився на хуторі Русалівські Чагари, поблизу Умані, де займався науковою діяльністю. В цей період виходять його перші праці «Данило Братковський» (1909), «Генерал артилерії Великого Князівства Литовського» (1909). В історико-філософських працях, написаних польською мовою, «Шляхта на Україні» (1909) і «Аріяньський соймик в Киселені в маю 1638» (1910) Липинський обгрунтував вирішальну роль шляхти в процесі формування української державності та закликав її боротися за відродження України.

В 1909–1910 рр. з ініціативи Леона Радзейовського і В'ячеслава Липинського почав виходити журнал «Крайовий перегляд». Його засновники відзначали: «В ім'я добра нашого краю, маючи на меті його духовно-культурне й економічне піднесення, прагнучи, аби пишним цвітом розквітло людське життя на самій розлогій Русі-Україні, розпочинаємо нашу працю... Ми є громадянами Русі-України, котру розуміємо як територіально національну одиницю». Необхідно погодитись з сучасними польськими дослідниками Г.Дильонговою і М.Філіповичем, що «політичну програму «Крайового перегляду» можна без особливого ризику приписати власне концепції Вацлава Липинського. Однак, варто, мабуть, дещо сказати і про людей з котрими Липинський редагував часопис. На перший план тут виступає особа формального редактора Леона Радзейовського... Можна припустити, що вже тоді він був переконаний прихильник школи концепції Липинського. Співредакторами були Богдан Ярошевський і Тадеуш Міхальський».

Часопис був задуманий спершу як тижневик, вже на початку свого існування видавався як двотижневик. Так було від першого номера, датованого 30 квітня 1909 р., до п'ятого номера 4 липня 1909 р. Потім часопис виходив не регулярно. Останній подвійний 11–12 номер вийшов під датою 23 грудня 1909 р. Часопис, що як правило, мав біля 30 сторінок, складався з трьох великих розділів: публіцистичного, літературно-наукового й економічного. Тираж не встановлено, проте, відомо, що він зіткнувся із звичною для нових видань проблемою: брак передплатників. В цьому і полягала одна з головних причин швидкого занепаду журналу. Існує ще одна версія занепаду журналу – постійні напади з боку недругів. Оцінюючи роль, яку відіграв редагований В.Липинським часопис, необхідно відзначити, що його політичні ідеї не були сприйняті переважною більшістю польського населення України.

В 1912 р. В.Липинський виступив ініціатором створення Українського Інформаційного Комітету (УІК), завданням якого була пропаганда за кордоном ідеї необхідності створення Української самостійної держави. В.Липинський взяв участь у таємній нараді політичних емігрантів з Наддніпрянської України, що відбулася у Львові. Це був зародок пізнішого СВУ, який організаційно оформився після Першої світової війни теж не без участі В.Липинського.

Під час Першої світової війни 1914–1918 рр. В.Липинський був мобілізований до російської армії, але через хворобу служив у резервній частині. Більш детально про цей період в житті В.Липинського повідомляє Іван Лисяк-Рудницький: «Самого Липинського, як резервного офіцера, покликано з початком війни до служби в російській армії. В кавалерійському авангарді армії генерала Самсонова він відбув східно-прусську кампанію, яка, як відомо, скінчилася розгромом російських військ. Переправляючись під час відступу верхи через річку, Липинський тяжко застудився. В нього відновилася туберкульоза легенів, що її ознаки були в Липинського вже й давніше, але яку вважали як вилікувану. Тепер після тяжких фронтних пригод у Липинського стався вибух крові. З того часу він уже ніколи не повертався до повного здоров'я. Однак у 1915 році його стан поправився настільки, що його переведено до військової служби в запіллі. Він стаціонував у Полтаві, де й застала його революція 1917 року».

В 1917 р. Липинський, перебуваючи в Полтаві, запропонував представнику секретаря військових справ Генерального Секретаріату УЦР–УНР допомогу у формуванні української військової частини, але не знайшов підтримки. В червні 1917 р. взяв участь у створенні Української Хліборобсько-демократичної партії (УХДП). В жовтні 1917 р. Липинський написав і видав у Лубнах партійну програму УХДП, основні положення якої передбачали створення Української держави та збереження приватної власності на землю. Програма складалася з преамбули та п'яти розділів – «Міжнародне становище України», «Лад в Україні», «Справи економічні», «Тактика партії», «Організація».

«Ми визнаєм, – писав В.Липинський, – що тільки українська демократія може стати твердою опорою національно-державної ідеї, тільки вона в силі тепер перейняти на себе боротьбу, котру за цю ідею вели давніше – верства боярсько-дружинна в часах Київської держави і верства козацька в часах Гетьманщини. І процес економічного, політичного та культурного росту української демократії – це однозначно процес творення Вільної України. Як партія хліборобська, ми дбатимем, щоб хліборобська частина української демократії зайняла в процесі творення нашого вільного політичного життя таке становище, яке відповідає її спільності (85% всієї людності) і силі. Політична власть на Україні повинна належати в першій мірі представникам українського селянства, і город не повинен диктувати свою волю українському селу. Україна – край хліборобів і українська держава мусить стати державою хліборобів. Стоячи на такому ґрунті, партія наша буде використовувати всі засоби для збільшення політичної, економічної і культурної сили українського селянства».

Що стосувалось національних меншин, то В.Липинський констатував: «...За горожанами України неукраїнської національності ми визнаєм всі їхні культурно-національні права, котрі повинні бути забезпечені українськими державними законами. Але одночасно ми маємо право вимагати од національних меншостей, які живуть на нашій землі, щоб інтереси цієї землі були для них так само близькі та дорогі, як і для нас, і щоб ідея Вільної України зустріла в них не ворогів, а прихильників і оборонців. Всякі спроби деяких представників цих меншостей зайняти при допомозі чужосторонніх державно-національних впливів упривілейоване становище на Україні – ми будем поборювати всіма силами».

В.Липинський вірив, що перед партією майбутнє. «Наша партія, – вважав він, – не засновується тільки для сьогоднішнього дня. Напрямо української політичної мислі, котрій вона хоче об'єднати, корениться в нашій історичній минувшині і своїми ідеалами сягає в далеку будуччину. Через те ми дбатимем не так про кількість, як про якість наших одностудців, і в члені нашої партії повинні прийматись тільки люди національно свідомі, люди в своїх переконаннях тверді і непохитні. Кожний член нашої партії обов'язується придбати її трьох нових членів; кожного з них він, за своєю порукою, рекомендує Раді своєї вільної громади». В.Липинський твердив, що хліборобська ідеологія для виконання свого завдання має мати універсалізм.

Сучасний історик Ярослав Дашкевич писав, що «партія великого впливу не мала, а передвиборний з'їзд у Полтаві закінчився провалом. Наступ російської Червоної гвардії Михайла Муравйова, колишнього царського жандармського підполковника, а в цей час лівого есера, на Полтаву на початку січня 1918 р. як відомо закінчився десяткуванням населення міста. Липинському вдалося уникнути такої долі. Він втік спершу до Лубен, потім до Києва та далі на західноукраїнські землі. Цей червоний наступ, по суті, знищив Липинського як історика: хутір Русалівські Чагари, де у нього була з любов'ю підібрана бібліотека, науковий архів, збірки документів спалили навесні 1918 р. «руїни України» (вислів Липинського). Там вбили приятеля Липинського, простого селянина Левка Запуду, який оберігав хату і бібліотеку в буремні часи».

В 1918 р. В.Липинський був призначений гетьманом Павлом Скоропадським послом Української Держави в Австрії. Займав цю посаду і за часів Директорії УНР. За даними І.Гирича, на сьогодні відомо більше 1400 листів, виявлених в архівах України. Серед них листи В.Липинського до М.Грушевського, С.Єфремова, Б.Грінченка, А.Шептицького та ін. Листи В.Липинського додають чимало нового до наших уявлень про нього як дипломата під час перебування Липинського на посаді посла Української Держави у Відні.

Персональний склад українського посольства у Відні був сформований В.Липинським. Він запросив до роботи князя І.Токаржевського-Карашевича – радник посольства; Миргородського маршалка В.Полетику – старший секретар; свого партійного товариша М.Біленького, відомого мецената і видавця тижневика «Сніп» – секретар; Степана Ваньковича, дідича з Пінщини – аташе; відомого діяча Союзу Визволення України А.Жука, який опікувався справами українців-репатріантів і військовополонених.

Важливим доповненням до листування є щоденники Українського посольства у Відні, які зафіксували напружену роботу Липинського як посла. Посольство прибуло у Відень 1 липня 1918 р. і зупинилось в готелі «Брістоль». Через 5 днів посол був прийнятий міністром закордонних справ Австро-Угорщини графом Буріаном, якому В.Липинський вручив вірчу грамоту. Кожного дня відбувались зустрічі з німецькими, австро-угорськими офіційними представниками, на яких обговорювалось питання ратифікації Брестського миру. Треба зазначити, що В.Липинський був уповноважений гетьманом провести обмін ратифікаційними грамотами від імені Української Держави з усіма країнами, які підписали Брестський мирний договір. Як свідчать листи В.Липинського до Д.Дорошенка такий обмін відбувся з Болгарією, Німеччиною, Туреччиною. Австро-Угорщина всіляко зволікала з ратифікацією, намагаючись добитися від України ряду поступок на свою користь. Україні, яка ще не мала досвіду міжнародної дипломатії, протистояли досвідчені загальновідомі фахівці в сфері зовнішньої політики.

Особливу увагу в листах привертає питання анулювання Австро-Угорщиною таємного договору про поділ Галичини. Опинившись в центрі гострого політичного конфлікту, В.Липинський, робота якого ускладнювалась відсутністю інформації з боку українського державного апарату, виявив себе чудовим дипломатом. Серед складних питань в галузі зовнішньої політики, в розв'язанні яких приймав участь В.Липинський, була проблема Холмщини. Питання вирішувалось на найвищому державному рівні гетьманом, Ф.Лизогубом і Д.Дорошенком під час подорожей у Берлін. 10 серпня 1918 р. В.Липинський виїхав до Києва. Окрім візитів до керівників Української Держави він взяв участь у політичній нараді, що відбулась 14 серпня 1918 р. в МЗС. В.Липинський передав гетьману ратифікаційні грамоти Берестейського договору, власноручно підписані імператором Вільгельмом II і царем Болгарії Фердинандом.

Останній лист В.Липинського до Д.Дорошенка датований 2 січня 1919 р. Д.Дорошенко, який на цей час вже повернувся з Берліну до Києва, відійшов від державної і політичної роботи і готувався до виїзду в Кам'янець-Подільський. В.Липинський залишився на посаді українського посла у Відні. Подальша доля з'єднала Д.Дорошенка і В.Липинського на еміграції в одній політичній організації – Українському союзу хліборобів-державників.

В еміграції В.Липинський жив в Австрії та Німеччині. В 1920 р. побачила світ відома його монографія «Україна на переломі», в якій автор проаналізував історичний процес створення української державності в XV – на початку XVII ст. Влітку 1930 р. В.Липинський організував Союз Українських Хліборобів-Державників (СУХД), ставши головним ідеологом і лідером гетьманського руху. В 1920–1925 рр. Липинський

редагував неперіодичний збірник «Хліборобська Україна», на сторінках якого вперше надруковано його найвідоміший твір – «Листи до братів-хліборобів». У 1926–1927 рр. очолював кафедру історії української державності в заснованому гетьманом П.Скоропадським Українському Науковому Інституті в Берліні. В 1930 р. ідеологічний конфлікт Липинського з гетьманом П.Скоропадським приводить до розпуску СУХД. Липинський разом з М.Кочубеєм, В.Кучабським та деякими іншими заснував нову організацію – Братство Українських Клясократів-Монархістів. Протягом всього цього часу В.Липинський займався науково-дослідницькою роботою.

І.Лисяк-Рудницький по-своєму підійшов до оцінки конфлікту між П.Скоропадським і В.Липинським, висловивши досить оригінальні, і на нашу думку об'єктивні, думки. «Однак і на Липинського, – писав історик, – падає велика частина відповідальності за посталу ситуацію. По-перше, він не мав права не знати, з яким людським матеріалом йому доведеться працювати, і або повинен був заздалегідь враховувати це у своїх планах, або не пориватися на безнадійне діло. По-друге, також теоретична позиція Липинського в цій справі не була послідовна й бездоганна».

Остання праця, яку написав В.Липинський – «Вступне слово» до «Збірника хліборобської України», що готувався до друку в квітні 1931 р. В.Липинський важко хворів. Після грипу в березні 1931 р. він мав серцевий напад. Стан його здоров'я став настільки загрозливим, що 6 червня брат і дочка, викликані з Волині, перевезли його в санаторій «Вінервальд» поблизу Відня. В.Липинський, вважає І.Лисяк-Рудницький, не втрачав повної свідомості до останнього дня. Приймавши причастя та останнє елеопомазання, В'ячеслав Липинський помер 14 червня 1931 р. Під час своєї хвороби Липинський боявся, що його можуть у стані каталепсії поховати живим, тому згідно з волею покійного, йому було зроблено посмертний прокол серця. Родина перевезла його тіло на Волинь і поховала в рідному селі Затурцях.

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ: ЙОГО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ

Серед видатних людей нашого століття важко знайти особу, яка би ще при житті досягла такої величі й любові народу до себе, як митрополит Галицький Андрей Шептицький. Видатний теолог, науковець, просвітник, педагог, політичний діяч, меценат... Але, необхідно погодитись, що водночас не легко також знайти людину, на яку було вилито стільки бруду, як на нього. Не хотілося б давати огляд тої величезної кількості «історичних праць», в яких розвінчувався «український буржуазний націоналіст» і «запроданець», як часто його називали радянські вчені мужі, бо серед них не знайдеться жодної об'єктивної книги чи статті. Правдиві роботи, на жаль, видавалися тільки за кордоном. Проголошення незалежності України, якої так добивався митрополит Андрей, дозволило нам подивитися на цю неординарну і дійсно могутню постать зовсім іншими очима. Різнобічна діяльність Андрея Шептицького не втратила своєї актуальності по сьогоднішній день. Витримали випробування часом його наукові, освітянські, просвітянські ідеї. Їх вивчення і аналіз необхідні в умовах розбудови незалежної України.

Головна мета цього скромного дослідження полягає в тому, щоб по можливості в комплексі висвітлити церковну, наукову, освітню, культурну і громадсько-політичну діяльність А.Шептицького на фоні його епохи. Поряд з головною метою автори намагалися вирішити також цілий ряд конкретних завдань: простежити життєвий шлях митрополита Андрея Шептицького на фоні загальної характеристики епохи, в якій він творив; висвітлити головні віхи церковної діяльності Шептицького, акцентуючи увагу